

VYBRANÉ ASPEKTY VÝSKYTU POKROČILÉHO A METASTATICKÉHO NSCLC PODĽA AKTIVUJÚCICH A INHIBUJÚCICH MUTÁCIÍ EGFR, PRESTAVBY ALK A PRÍTOMNOSTI PD-1/PD-L1 A MANAŽMENTU SPRIEVODNEJ ZDRAVOTNEJ STAROSTLIVOSTI

MUDr. Juraj Mazal, OPaF FNsP F.D. Roosevelta Banská Bystrica
RNDr. Marcela Kováčová, InovaHealth s.r.o., Bratislava

Karcinóm pľúc je globálne najčastejšie nádorové ochorenie. Väčšina pacientov s nemalobunkovým karcinómom pľúc je diagnostikovaná až v pokročilom štádiu ochorenia (Ettinger DS et al., 2017). Aktuálne epidemiologické údaje o karcinóme pľúc na Slovensku nie sú dostupné. Podľa najaktuálnejších údajov z Národného onkologického registra publikovaných (NOR) v ročenke Národného centra zdravotníckych informácií (NCZI) v roku 2018, bola v roku 2011 **incidencia** zhubných nádorov priedušiek a pľúc (C34) na Slovensku 1 999 prípadov u mužov a 662 prípadov u žien, čo predstavuje štandardizovanú incidenciu (WSR) 52,7/100 000 u mužov a u žien 13,0/100 000. K 31.12.2011 sa **prevalencia** zhubných nádorov priedušiek a pľúc (C34) popisuje u 4 952 prípadov, z toho 3 597 mužov a 1 355 žien (NCZI, 2018). NOR a NCZI rozšíril rozsah poskytovaných údajov aj o **prognózy vývoja** výskytu zhubných nádorov na Slovensku. Podľa NOR sa v diagnóze C34 pre rok 2020 odhaduje incidencia na 2 775 nových prípadov, z toho 2 145 mužov (hrubá incidencia 79,7/100 000 mužov, štandardizovaná incidencia 44,1/100 000 mužov) a 930 žien (hrubá incidencia 33,1/100 000 žien, štandardizovaná incidencia 14,8/100 000 žien) (NCZI, NOR 2019).

Za účelom zistenia počtu pacientov na Slovensku boli k 31. decembru 2017 zisťované údaje o výskyte ochorenia **nemalobunkový karcinóm pľúc (NSCLC)**, vrátane pacientov **s alebo bez aktivujúcej mutácie EGFR+/- a prestavby ALK+/-**, ako aj údaje o manažmente ochorenia v dospeljej populácii. V prieskume s názvom *Manažment diagnostiky a liečby pacientov s lokálne pokročilým alebo metastatickým nemalobunkovým karcinómom pľúc v klinickej praxi na Slovensku* boli na základe štruktúrovaného dotazníka údaje zbierané retrospektívne na pracoviskách zameraných na liečbu pacientov s NSCLC - Oddelenie klinickej onkológie, Špecializovaná nemocnica sv. Svorada Zobor, Nitra, Oddelenie klinickej onkológie UN Bratislava Ružinov, Oddelenie pneumológie a ftizeológie, Fakultná nemocnica s poliklinikou F.D. Roosevelta Banská Bystrica, Onkologická klinika, Fakultná nemocnica Trnava, Klinika rádioterapie a onkológie VOÚ a.s., Košice.

Výskyt ochorenia – lokálne pokročilý alebo metastatický nemalobunkový karcinóm pľúc

Na vybraných pracoviskách bolo k 31. decembru 2017 dispenzarizovaných **3 158 dospelých pacientov** s karcinómom pľúc. Podiel pacientov s nemalobunkovým karcinómom pľúc predstavoval **70,3% (2 219 pacientov)**. Z nich **66,6% (1 477 pacientov)** sa nachádzalo už v lokálne pokročilom alebo metastatickom štádiu (klinické štádium IIIB a IV), vrátane 702 novodiagnostikovaných pacientov v roku 2017. Mortalita pacientov s NSCLC v štádiu IIIB a IV v roku 2017 bola 392 pacientov.

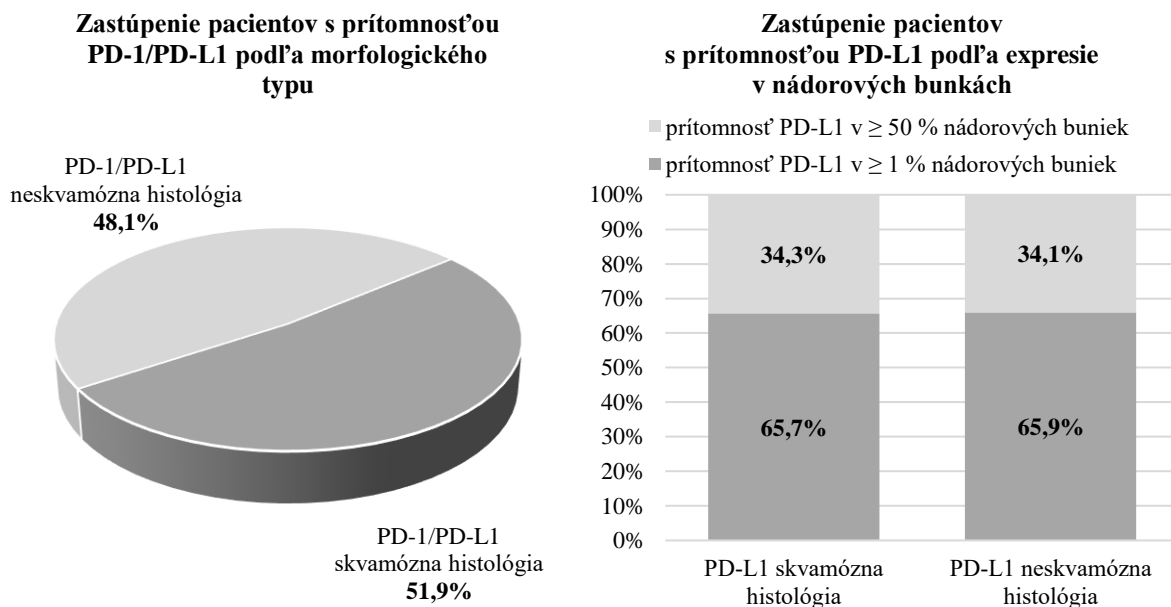
Podľa histologického nálezu prevládali pacienti s epidermoidným (skvamóznym) NSCLC (50,2% pacientov). 45,0% pacientov malo histologicky dokázaný neskvamózny adenokarcinóm a minoritne boli zastúpení pacienti s nediferencovaným veľkobunkovým karcinómom (4,8%).

Štandardnou súčasťou diagnostického postupu bolo genetické vyšetrenie vzorky nádoru (v bioptickom materiáli a materiáli z cytoblokov) na prítomnosť génových zmien v nádore – tzv. mutácií. Vyšetroval sa bronchoskopický odobratý materiál často s minimálnym objemom, čo výrazne sťažovalo diagnostiku. Z celkového počtu 1 477 dispenzarizovaných pacientov s NSCLC v IIIB a IV štádiu bolo 88,9%

pacientov (n=1 314) vhodných na testovanie EGFR, 56,7% pacientov (n=838) vhodných na testovanie ALK a 52,4% pacientov (n=774) bolo vhodných na testovanie PD-1/PD-L1. Z pacientov vhodných na testovanie bola prítomnosť aktivujúcich mutácií EGFR+ potvrdená v 8,6% prípadov (113 pacientov), prestavba génu ALK v 3,1% prípadov (26 pacientov) a prítomnosť PD-1/PD-L1 verifikovaná v 61,6% prípadov (477 pacientov).

Ligand receptora programovanej bunkovej smrti-1 (PD-L1) môže byť exprimovaný na nádorových bunkách a/alebo na nádor infiltrujúcich imunitných bunkách a môže sa podieľať na inhibícii protinádorovej imunitnej odpovede v mikroprostredí nádoru. Z pacientov, u ktorých bola verifikovaná prítomnosť PD-1/PD-L1 (477 pacientov) bolo 52% so skvamóznou (247 pacientov) a 48% s neskvamóznou histológiou (230 pacientov). Zastúpenie pacientov s prítomnosťou PD-L1 podľa expresie v nádorových bunkách bolo porovnateľné v prípade oboch histologických typov. Expresia PD-L1 v $\geq 1\%$ nádorových buniek (TPS – tumorové proporčné skóre) bola pozorovaná u 66% pacientov so skvamóznym ako aj neskvamóznym NSCLC a vysoká expresia PD-L1 v $\geq 50\%$ nádorových buniek bola pozorovaná u 34% pacientov so skvamóznym a neskvamóznym NSCLC, Obrázok 1.

Obrázok 1 Pacienti s NSCLC s potvrdenou prítomnosťou PD-1/PD-L1, n = 477

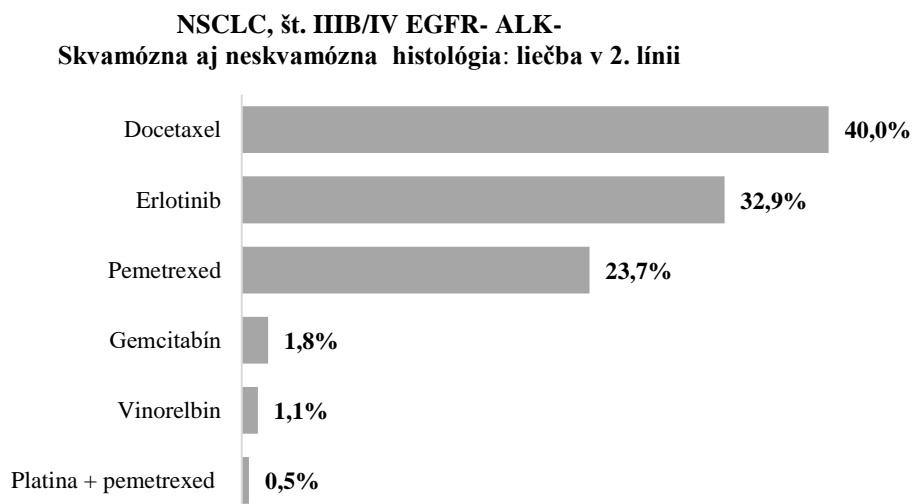
Liečba neresekovateľného lokálne pokročilého/metastatického NSCLC

Pacienti bez potvrdených EGFR mutácií a prestavby ALK (EGFR-/ALK-)

NSCLC je málo chemosenzitívny nádor. Na základe prieskumu bol počet liečených pacientov v podskupine s NSCLC v štádiu IIIB a IV EGFR-/ALK- k 31.12.2017 na úrovni 1 164 pacientov. Z nich 622 pacientov zahájilo prvolíniovú liečbu pozostávajúcu z chemoterapeutických režimov prevažne na báze platiny v kombinácii s vinorelbínom, gemcitabínom alebo taxánmi. Pemetrexed v kombinácii s platinou bol indikovaný v prvej línii u väčšiny pacientov s neskvamóznou histológiou. V udržiavacej liečbe na maximalizáciu potenciálu prvolíniovej chemoterapie sa podával pemetrexed a inhibítor VEGF bevacizumab u pacientov s neskvamóznou histológiou a vinorelbín u pacientov so skvamocelulárnym NSCLC. Liečbu v druhej línii zahájilo 474 pacientov. V jej zložení prevládali pemetrexed (40%), tyrozínkinázový inhibítor receptora epidermálneho rastového faktora (TKI – EGFR) erlotinib (25%) a docetaxel (20%) pri neskvamóznej histológii. U viac ako polovice pacientov so

skvamóznym NSCLC bol preferovaný docetaxel (52%) a erlotinib (30% pacientov). Vo všeobecnosti možno zhrnúť, že bez ohľadu na histológiu nádoru, v zložení liečby pacientov s EGFR-/ALK- NSCLC v štádiu IIIB a IV progredujúcich po prvej línii dominovali docetaxel (40,0% pacientov), erlotinib (32,9%) a pemetrexed (23,7%), Obrázok 2. 68 pacientov začalo tretiu líniu liečby pozostávajúcu vo viac ako 70% prípadov z vinorelbínu a erlotinibu v prípade oboch histologických typov, Tabuľka 1.

Obrázok 2 Zloženie liečby v 2. línii u pacientov s NSCLC v štádiu IIIB a IV s EGFR-/ALK-

Tabuľka 1 Počet pacientov s NSCLC v štádiu IIIB a IV s EGFR-/ALK - podľa línií liečby v roku 2017

2+ línia	Počet pacientov, ktorí zahájili liečbu v danej línii	Z nich počet pacientov vhodných na CIT* inh. PD-1/PD-L1 (42%)**
2. línia	474	199
3. línia	68	12

*CIT = cielelná imunoterapia inhibítormi kontrolných bodov imunitnej odpovede PD-1/PD-L1

** podiely pacientov vhodných na CIT (inh. PD-1/PD-L1) s ECOG 0-1

Ak by sa terapeutické možnosti EGFR-/ALK- NSCLC rozšírili o nové inhibítory PD-1/PD-L1, odborníci sa vyjadrili, že **42% týchto pacientov s NSCLC štádiu IIIB a IV v dobrom výkonnostnom stave s ECOG 0-1 by bolo vhodných na liečbu inhibítormi PD-1/PD-L1 v druhej línii a 17% v tretej línii.** Pri počte pacientov k 31.12.2017 to predstavovalo celkovo **199 pacientov potenciálne vhodných na novú cielelnú imunoterapiu inhibítormi PD-1/PD-L1 v druhej línii a 12 pacientov v tretej línii,** Tabuľka 1.

Pacienti s prítomnou senzitivizujúcou mutáciou epidermálneho rastového faktora EGFR (EGFR+)

K 31.12.2017 bolo na Slovensku liečených **91 pacientov s NSCLC v štádiu IIIB a IV s prítomnou senzitivizujúcou mutáciou EGFR+.** Z nich 68 pacientov zahájilo liečbu prvej línie štandardnými TKI afatinibom, erlotinibom a v menšej miere aj gefitinibom. Po zlyhaní TKI v 1. línii u väčšiny pacientov je v súčasnosti podávaná štandardná chemoterapia. Z celkovo 23 pacientov, ktorí začali liečbu druhej línie boli 84% podané chemoterapeutické režimy na báze platiny v kombinácii s vinorelbínom, gemcitabínom, taxánmi alebo pemetrexedom a 13% pacientov bolo vhodných na osimertinib, Tabuľka 2.

Tabuľka 2 Pacienti s NSCLC v štádiu IIIB a IV s EGFR+ a s ALK+ podľa línií liečby v roku 2017

Línia liečby	Pacienti s EGFR+	Pacienti s ALK+ (pri negativite dôkazu EGFR)
Spolu zahájená 1 a 2. línia	91	21
- z toho 1. línia	68	17
- z toho 2. línia	23	4

Pacienti s pozitívnou prestavbou ALK pri negativite dôkazu EGFR (ALK+)

V roku 2017 zahájilo prvolíniovú cieľenú liečbu NSCLC v štádiu IV bez prítomnej mutácie EGFR a s pozitívnou prestavbou ALK 17 pacientov. Všetkým pacientom bol podaný v prvej línií krizotinib, selektívny nízkomolekulový inhibítor tyrozínkinázy ALK receptora. Priemerná dĺžka trvania liečby v prvej línií je pomerne vysoká. Cieľenú liečbu v 2. línií zahájili 4 pacienti predtým liečení krizotinibom, z toho traja pacienti ceritinibom a jeden pacient bol indikovaný na alektinib, Tabuľka 2.

Sprievodná zdravotná starostlivosť pri liečbe lokálne pokročilého alebo metastatického NSCLC

Súčasťou stanovenia diagnózy je bioptické vyšetrenie tkaniva nádoru, ktoré je nevyhnutnou podmienkou pre voľbu adekvátnej terapeutickkej modality ako súčasť celkového terapeutického manažmentu pacienta s karcinómom pľúc. V posledných rokoch došlo k rozvoju nových liečebných možností, ktoré sú cieľené na biologicky a prediktívne relevantné genetické zmeny v DNA nádorovej bunky, tzv. molekulovo-biologické a genetické biomarkery. Tieto zmeny je žiaduce verifikovať v predterapeutickom, ako aj v postterapeutickom období. Nevyhnutné je získať vzorky s dostatočným množstvom nepoškodeného tkaniva nádoru (bioptické vyšetrenie) alebo buniek nádoru (cytologické vyšetrenie), ktoré umožňujú následné genetické a molekulovo-biologické analýzy markerov buď cestou analýzy DNA alebo metódami in-situ hybridizácie (IHC) priamo v reze nádorového tkaniva prípadne v cytologickom preparáte. Splnenie podmienky získania tkaniva pre komplexnú bioptickú aj genetickú analýzu v čase stanovenia diagnózy, ako aj v období po predošlej liečbe, nie je v prípade nemalobunkového karcinómu pľúc jednoduché. Postupy vedúce k stanoveniu diagnózy, typu nádoru a štádia sú zhrnuté v Tabuľke 3.

Tabuľka 3 Vyšetrenia spojené so stanovením diagnózy a určením štádia NSCLC

Vyšetrenie	% pacientov
Klinické vyšetrenie	100,0%
Laboratórne vyšetrenie	100,0%
CT hrudníka	100,0%
CT horného brucha	100,0%
RTG hrudníka	80,0%
Bronchoskopia	90,0%
Marker (NSE)	50,0%
PET	30,0%
USG (brušné orgány)	20,0%
Funkčné testy pľúc	20,0%
EKG	20,0%
CT CNS	10,0%
PET/CT gamagrafia skeletu	10,0%
MRI	10,0%
Mediastinoskopia	10,0%

V rámci zdravotnej starostlivosti o pacienta počas aktívnej systémovej liečby je pred každým novým cyklom cytostatickej liečby nevyhnutné klinické a laboratórne vyšetrenie, RTG hrudníka a meranie neurón-špecifickej enolázy (NSE), ak bol tento onkomarker iníciaľne pozitívny. Expresia NSE je nepriaznivým prognostickým znakom, pretože NSCLC s neuroendokrinnou diferenciáciou (i keď nie vždy zachytenou histologickým vyšetrením) sú agresívnejšie a odporúča sa aj USG brušných orgánov.

Zdravotnú starostlivosť s uvedením podielu pacientov a frekvencie za 12 týždňov v stave po progresii NSCLC, keď pacient už nie je systémovo liečený uvádza Tabuľka 4.

Tabuľka 4 Vyšetrenia pred každým novým 3-týždenným cyklom cytostatickej liečby a pravidelná zdravotná starostlivosť o pacienta v stave po progresii NSCLC bez systémovej liečby

Vyšetrenia	Vyšetrenia pred každým cyklom cytostatickej liečby	Vyšetrenia po progresii a bez systémovej liečby počas 12 týždňov	
	% pacientov	% pacientov	frekvencia / 12 týždňov
Klinické vyšetrenie	100%	82%	2,64
Laboratórne vyšetrenie	100%	82%	2,64
RTG hrudníka	60%	72%	2,86
Marker (NSE) ak iníciaľne +	20%	2%	1,00
USG (brušné orgány)	20%	48%	1,45
Spirometria	20%	0%	0,00
CT hrudníka	0%	28%	1,00
Bronchoskopia	0%	8%	1,00

Hospitalizácia pacienta s NSCLC po ukončení cytostatickej liečby počas jedného roka z dôvodu iného ako je resekcia nádoru, operačný zákrok pre diagnostické účely, rádioterapia alebo výskyt nežiaducich účinkov súvisiacich s liečbou bola potrebná u 73% pacientov, najmä na onkologických, pneumologických alebo interných oddeleniach. Priemerne bolo potrebné pacientov hospitalizovať 3,08- krát ročne.

Zdravotná starostlivosť o pacienta s NSCLC pri konci života zahŕňala klinické vyšetrenie (81% pacientov), laboratórne vyšetrenie (79%), RTG hrudníka (64%), USG brušných orgánov (33%), CT hrudníka (13%), bronchoskopiu (4%) a vyšetrenie markerov NSE, ak boli iníciaľne pozitívne (3%). Podpornú farmakoterapiu užívalo 25% pacientov. Ústavná paliatívna starostlivosť vrátane hospicu bola u 56% pacientov a u 11% pacientov sa realizovali návštevy agentúrami domácej ošetrovateľskej služby.

Zberu údajov o manažmente liečby lokálne pokročilého alebo metastatického NSCLC ochorenia bol doplnený o manažment nežiaducich účinkov (NÚ), počty výkonov a liečbu NÚ. K najčastejším NÚ stupňa závažnosti 3 a 4, ktoré sa vyskytli v priebehu liečby patrili anémia, febrilná neutropénia, leukopénia, neutropénia, dyspnoe, únava, hnačka a zvýšená aktivita alanínovej aminotransferázy (ALT). Popis manažmentu NÚ je uvedený pre každý jednotlivý NÚ samostatne.

Anémia si vyžadovala u 90% pacientov hospitalizáciu, zvyšných 10% muselo kvôli NÚ stupňa závažnosti absolvovať priemerne 3 dodatočné ambulantné návštevy na klinickej onkológii. Počas trvania NÚ sa u všetkých pacientov vyšetřil krvný obraz a biochémia priemerne 3-krát, 1-krát hemokoagulačné vyšetřenie a 1-krát RTG hrudníka. Liečba anémie spočívala v opakovanej substitúcii transfúziami erytrocytov v priemere 2-krát počas výskytu tohto NÚ.

Pacienti s *febrilnou neutropéniou* stupňa závažnosti 3 a 4 boli hospitalizovaní. V priemere sa uskutočnili 3 vyšetřenia krvného obrazu a biochémie. Z diagnostických vyšetření sa realizovalo u všetkých 2-krát RTG hrudníka a EKG. V liečbe sa u všetkých pacientov indikovali rastové faktory a antibiotiká.

Manažment *leukopénie a neutropénie* prebiehal v ústavnej zdravotnej starostlivosti u všetkých pacientov. V priemere mali pacienti 4 vyšetřenia krvného obrazu a biochémie. Z diagnostických vyšetření sa realizovalo u všetkých pacientov RTG hrudníka. V liečbe sa u všetkých pacientov indikovali rastové faktory a u 20% pacientov antibiotiká.

Pri *dyspnoe* bolo 90% pacientov hospitalizovaných a 10% liečených ambulantne s 2 dodatočnými návštevami ambulancie klinickej onkológie a 1 návštevou pľúcnej ambulancie. U všetkých pacientov bol priemerne 2-krát vyšetřený krvný obraz a biochémia, 2-krát RTG hrudníka, 2-krát EKG a priemerne

u 25% pacientov 1-krát CT hrudníka a CT pulmo-angiografia. Z farmakoterapie sa priemerne u 50% pacientov indikovali rýchlo pôsobiace bronchodilatanciá, antibiotiká, diuretiká, nízkomolekulárne heparíny a kortikosteroidy.

Únava si vyžadovala u 10% pacientov hospitalizáciu, ostatných 90% malo kvôli NÚ 2 dodatočné ambulantné návštevy na klinickej onkológii. Počas trvania NÚ sa u všetkých pacientov uskutočnilo priemerne 1-krát vyšetrenie krvného obrazu a biochémie a 1-krát RTG hrudníka a EKG. U 10% pacientov sa indikovalo podávanie rehydratačných roztokov.

Diarrhea bola liečená ústavne u 50% pacientov, zvyšná polovica pacientov absolvovala jednu dodatočnú návštevu u klinického onkológa, 20% zo všetkých pacientov aj návštevu gastroenterológa a infektológa. Všetci pacienti mali v priemere 2 vyšetrenia krvného obrazu a biochémie a jedno vyšetrenie na kultiváciu stolice. V liečbe sa používali antidiarhoiká napríklad loperamid u 100% pacientov, u 50% pacientov bola potrebná rehydratácia a u 10% pacientov systémové intravenózne antibiotiká.

Zvýšenie hladín ALT sa u 20% pacientov manažovalo hospitalizáciou. 80% ambulantne liečených pacientov malo 1 dodatočnú návštevu klinického onkológa a gastroenterológa. Z diagnostických vyšetrení sa indikovalo u všetkých pacientov priemerne 2-krát vyšetrenie krvného obrazu a biochémie, jednorazovo RTG brucha, USG vyšetrenie abdomenu u 70% pacientov a CT abdomenu u 50% pacientov. Zvyčajne sa indikovala hepatoprotektívna liečba napr. silymarínom.

K 31.12.2017 sa väčšina dispenzarizovaných pacientov s nemalobunkovým karcinómom pľúc nachádzala v lokálne pokročilom a metastatickom štádiu, vrátane 702 novodiagnostikovaných pacientov. Prítomnosť aktivujúcich mutácií EGFR+ bola potvrdená v 8,6% prípadov, prestavba génu ALK v 3,1% prípadov a prítomnosť PD-1/PD-L1 bola verifikovaná u 61,6% pacientov s NSCLC v klinickom štádiu IIIB a IV. Pokrok v identifikovaní nových geneticko-molekulárnych zmien v bunkách nádoru ako sú aktivujúce a inhibujúce mutácie EGFR, prestavby ALK a prítomnosť PD-1/PD-L1 a registrácia liekov cielenej liečby v 1. a 2. línii prinášajú nové spôsoby cielenej personalizovanej liečby ovplyvnením aktivujúcich dráh v nádorovej bunke. Identifikácia týchto zmien by sa mala stať štandardnou súčasťou dennej praxe v spolupráci s laboratórnymi pracoviskami. Napriek tomuto výraznému pokroku na poli cielenej liečby zostáva väčšina pacientov v pokročilom a metastatickom štádiu indikovaných na systémovú liečbu v 1. a 2. línii odkázaných na štandardnú chemoterapiu. Liečebné možnosti NSCLC v pokročilom a metastatickom štádiu posúva o krok dopredu imunoterapia.

Literatúra

1. Ettinger DS, Wood DE, Aisner DL et al. Non-Small Cell Lung Cancer, Version 5.2017, NCCN Clinical Practice Guidelines in Oncology. J Natl Compr Canc Netw. 2017 Apr;15(4):504-535. Doi: 10.6004/jncn.2017.0050.
2. Incidencia zhubných nádorov v Slovenskej republike 2011. Národné centrum zdravotníckych informácií, 2018.
http://data.nczisk.sk/statisticke_vystupy/Onkologia/incidencia_zhubnych_nadorov_2011.pdf
3. Národné centrum zdravotníckych informácií, Národný onkologický register Slovenskej republiky, 2019.
[https://iszi.nczisk.sk/nor.sr/incidencia/odhad/diagnozy?filter={"ukazovatel":"abs","pohlavie":\["M","Z"\],"rok-od":2012,"rok-do":2030,"diagnoza":\["C34"\]}](https://iszi.nczisk.sk/nor.sr/incidencia/odhad/diagnozy?filter={)